

Zeyrek Camii Restorasyonu

Zeynep Ahunbay

11 Ekim 2006

http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0607.html

OSMANLI BANKASI
ARŞİV VE ARAŞTIRMA
MERKEZİ

Garanti Bankası kuruluşudur

Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde yapılan konuşma metni, araştırmacıların kişisel kullanımları için web sayfamıza konulmaktadır. Bu konuşma metinleri, ticari amaçlarla çoğaltılıp dağıtılamaz veya Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nin izni olmaksızın başka kurumlara ait web sitelerinde veya veritabanlarında yer alamaz.

Zeyrek Camii Restorasyonu Zeynep Ahunbay

İstanbul'un Süleymaniye ile Fatih arasındaki bölümünde, bir set üzerinde yer alan Zeyrek Camii, Bizans döneminde 1118-1136 yılları arasında, Pantokrator Manastır Kompleksi olarak yapılmış bir yapılar grubundan geriye kalan üç kiliseden oluşmaktadır. Cami ve etrafındaki ahşap mahalle, tarihi İstanbul'un önemli bileşenlerinden biri olarak korunmaya değer bulunmuş ve Dünya Mirası olarak tescil edilmiştir. Böylece Zeyrek, Ayasofya, Sultanahmet ve Topkapı Sarayı'nı içeren Sarayburnu bölgesi, Süleymaniye mahallesi ve Karasurları ile birlikte İstanbul'un tarihi alanlarından bir parça olarak, 1985'de evrensel bir statüye kavuşmuştur. Ne yazık ki bu statüyle birlikte, gerekli bakım onarım çalışmalarına girilmemiş, Zeyrek Camii ve çevresi çok ihmal edilmiştir.

Yapımına, Kraliçe İrene tarafından başlanan manastır kompleksinde önce Güney Kilise tamamlanmış, daha sonra kuzey bölümü eklenmiştir. İki kilise arasında Mezar Şapeli olarak anılan bir bölüm bulunmaktadır. Proje bitmeden ölen Kraliçe İrene'nin, iki kilisenin arasına gömülmesiyle, imparatorluk ailesine ait bir Mezar Şapeli yaratılmıştır. Güney Kilise, manastırın en büyük kilisesidir. Programı oldukça geniş olan manastır Kraliçe İrene'nin fakir insanlara, düşkünlere yardım etmek için kurduğu yaşlılar evini, göz hastahanesi gibi yapıları kapsıyordu; ancak bu yapılar günümüze ulaşamamıştır. Fetih sonrasında manastır binaları ve cami, önce Molla Zeyrek'in ders verdiği bir medreseye çevrilmiş, Fatih Camii'nin yapılmasıyla da buradaki öğrenciler Fatih Külliyesi'ndeki medreselere taşınmıştır. Öğrenciler ayrıldıktan sonra üç kilise, cami olarak kullanılmıştır.

Zeyrek'in 19. yüzyılda çekilmiş fotoğraflarından bulabildiğimiz en eskisinde, caminin dış narteks bölümünün kuzey duvarına bitişik olarak bir ahşap ev görülmektedir. Evin bacası kuzey duvarından yukarıya doğru yükselmektedir. Bugün ev yoktur, geriye yalnız zemin kattaki mutfağının ocağı kalmıştır. Evin camiye birleştirilmesi nedeniyle dış narteksin kuzey cephesindeki pencereleri kapatılmıştır.

Caminin yaşamı boyunca İstanbul'u sarsan depremlerden etkilendiği ve onarıldığı anlaşılmaktadır. 1766 ve 1894 depremlerinde hasar gören cami, daha sonra onarılmıştır. 1894 depremiyle ilgili bir belgede, Zeyrek Camii'nin çok önemli bir eser olduğu, onarımının çok dikkatli yapılması, özel kişiler tarafından yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Şimdiye kadar ulaşabildiğimiz belgelerden yapıya ne gibi müdahaleler yapıldığı konusunda ayrıntılar öğrenilememiştir. Bu nedenle 20. yüzyıl başında J. Ebersolt ve A. Thiers tarafından hazırlanan plan, kesit ve cephe rölöveleri, yapının o zamanki durumunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

1960'larda Vakıflar Başmüdürlüğü tarafından yürütülen restorasyon çalışmalarının bir bölümü ile ilgili olarak Y. Mimar Fikret Çuhadaroğlu'nun makalesinden bilgi edinilmektedir. Bu çalışma sırasında, Kuzey Kilise'nin batı ve kuzey cephelerinde, çatısında çalışıldığı anlaşılmaktadır. Deprem hasarları sonrasında doldurulmuş olan bazı açıklıklar dolguları boşaltılarak açığa çıkarılmıştır. Örneğin Kuzey Kilise'nin kuzey duvarında, bir üst pencere içindeki mozaikler bu çalışma sırasında ortaya çıkmıştır.

Y. Mimar F. Çuhadaroğlu, 1960-1970 yılları arasında yapılan restorasyonda Kuzey Kilise'nin batı cephesinde, doldurulmuş kemerler bulunduğunu, bir kemerin çok zayıf olduğunu ve dolgunun sökümü sırasında yıkıldığını belirtmektedir. Kuzey Kilise galeri seviyesinde bulunan üçlü pencere düzenine bugün bakıldığında, başlıklardan ve sütunlardan birinin özgün olduğunu, dağılan ve yok olan öğelerin yerine yapay malzemedan yapılmış yenilerinin konulduğu görülmektedir. Zeyrek'te oturanların ve başka kişilerin sürekli olarak çatıdaki kurşunları çalması Vakıflar yönetimini bir çözüm aramaya yöneltmiştir. Çatının açılan bölümlerinin, kurşun yerine kurşun taklidi sıva ile örtülmesi kararlaştırılmıştır. Böylece caminin, kolayca çıkılamayan Güney ve Kuzey kiliselerinin kubbeleri kurşun örtülü bırakılıp, bütün diğer alanlar, çimentolu bir harçla kurşun görünümünde sıvanmıştır. 1970'lerden 1995'e gelinceye kadar geçen sürede bu örtü çatlamış ve çatıdan içeriye su girmeye başlamıştır. 1960'larda yapılan onarımda duvar onarımlarında 'klasik tuğla' denilen geleneksel teknikte pişirilmiş tuğlalar yerine, çimentoyla dökülmüş tuğlalar, horasan harcı yerine çimentolu harç kullanılmıştır.

İstanbul'un önemli anıtlarından biri olan Zeyrek Camii'nin harap durumundan kurtarılması için 1995 yılında bir çalışma başlatıldı. İllinois Üniversitesinden Prof. Dr. Robert Ousterhout'un önerisiyle, İTÜ'den Prof. Dr. Metin Ahunbay ve Prof. Dr. Zeynep Ahunbay, yurtdışından sağlanacak yardımla anıtın belgelenmesi ve onarımının yapılması için birlikte çalışmaya karar verdiler. İTÜ Mimarlık Fakültesi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden Zeyrek Camii'nde çalışma izni talep etti ve gerekli izin alınarak zemin katta plan rölövesine başlandı.

Henüz rölöve çalışmaları sürerken, 1997 yılının Mart ayında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce Zeyrek Camii'nin çatı restorasyonunun bir müteahhide verildiği öğrenildi. Müteahhidin elinde bir proje yoktu. İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun yükleniciden bir çatı projesi talep etmesi üzerine, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü, bu projenin tarafımızdan hazırlanmasını istedi. Böylece çatıda çalışmaya başlandı.

Çatı projesi onaylandı ve yüklenici 1997 yılı Eylül ayında çatıdaki çimentolu kurşun taklidi kaplamaları sökmeye başladı. Kuzey Kilise'nin kurşun örtüsünün yenilenmesi sırasında yaptığımız incelemeler, bu bölümün Osmanlı döneminde hasar gördüğünü ve yeniden yapıldığını düşündürdü. Kuzey kilisenin kasnağı ve kubbesi diğer kubbelerden farklı özellik göstermekteydi. Kasnak çokgen yerine silindirik, kubbe ise oldukça düşük profilli idi.

Kuzey Kilise'nin çatısında apsis üstündeki bölümde temizlik yapılırken amforalar bulundu, Burada apsis yarım kubbesi ile dış duvar arasında kalan boşluğa, dolgunun hafif olması amacıyla, ters çevrilmiş amforalar yerleştirildiği anlaşıldı. Arkeoloji Müzesinin tesbitinden sonra amforaların Vakıflar Müzesine kaldırılması kararlaştırıldı. Konservasyonu ve belgelemesi yapılan amforalar Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi'ndeki müzeye teslim edildi, yerlerine yeni küpler yerleştirildi.

Mezar Şapeli'nin çatısında yapılan söküm işlemlerinden sonra, bu bölümü örten iki kubbenin de dış konturlarının çok gayri muntazam olduğu görüldü. Burada da, anıtın depremlerde hasar gördüğü, onarım ve güçlendirme amacıyla, batı kubbesinin 'mantolama' dediğimiz bir teknikle dıştan ince tuğlalarla sarıldığı anlaşıldı. Müdahaleler sonucu Mezar şapelinin iki kubbesinin de şeklinin deforme olduğu gözlemlendi.

1998 yılının haziran ayında çatı için ayrılan kaynak bitmiş fakat çatı kapanmamıştı. Ek kaynak sağlanmaması üzerine çalışmalar durdu. Çalışmaların Fatih Belediyesi tarafından sürdürüleceği ileri sürülerek, çalışma iznimiz askıya alındı. Fatih Belediyesinin girişiminin uygulamaya dönüşmemesi sonucu yapının doğu cephesinin üst kısımları ve galeri, dış narteks çatıları üç yıl korumasız kaldı.

Üç yıl sonra, dönemin Vakıflar Genel Müdürünün girişimiyle tekrar çalışmamız sağlandı. Üç yıl terk edilen çatıda otlar büyümüş, içeriye bol miktarda su girmişti. Otlar temizlendi, doğu cephesi üstündeki kornişler onarılarak, apsis üstlerinin kurşun örtüleri tamamlandı. Örtüdeki çalışmalar sırasında tonozlarda çatlaklar, delinmeler olduğu görüldü. Kuzey Kilise'nin kuzey duvarında dışarıya doğru bir açılma olmuştu. Deprem etkisiyle, Kuzey Kilise kuzey tonozunda oluşan çatlak, muhtemelen 18. yüzyılda, daha ince tuğlalarla dikilmiş ve çatlak kurşun akıtılarak dikilmişti. Üniversitemizden Prof. Müfit Yorulmaz'ın raporu doğrultusunda, Prof. Dr. Ahmet Ersen tarafından belirlenen karışıma göre hazırlanan bir harçla bu çatlaklar kapatıldı. Kuzey tonozunun onarımından sonra, Kuzey Kilise'nin batı tarafına geçildi.

Başlangıçta Kuzey Kilise'nin batı tonozu tuhaf denilebilecek bir görünüme sahipti; tonoz cephesinin normalde yuvarlak kemerli olması beklenirken, burada sivri bir kemer görülüyordu. Çimentolu sıvalar kaldırıldıktan sonra tonozun tepe kısmının yenilenmiş olduğu anlaşıldı. 2000 yılında batı tonozu kemerinin onarımı için gerekli tuğlalar ısmarlandı; Merzifonda bulunan geleneksel bir tuğla üreticisi ihtiyacımız olan farklı boyutlardaki tuğlaları üreterek onarımları gerçekleştirmemizi sağladı.

Çatının batı tarafında 20. Yüzyıl onarımları sırasında anşap çatılar yerine betonarme eğik plaklar yapılmıştı. Bunlar galeri tonozlarının üzerine oturuyor ve ağırlıkları ile tuğla tonozlara aşırı yük getiriyorlardı. Betonarme bölümlerin sökülmesi için Koruma Kuruluna başvurularak yıkım kararı alındı, beton plaklar yaklaşık birer metre karelik parçalar halinde yavaş yavaş söküldü. Çatıdaki çalışma sırasında, yapının ilk dönemine ait cephe sıvasından bir parça bulundu. Zeyrek Camiinin duvar örgüsü gizli tuğla tekniğiyle yapılmıştır. Bu teknikte iki kalın tuğla sırası arasında, yüzeyden daha geride kalan, bazen daha ince tuğla kullanılarak örülen bir sıra tuğla bulunmaktadır. Derzleme sırasında iki kalın sıranın arası harçla doldurulmakta, yalnız kalın sıralar açıkta bırakılmaktadır. Günümüzde, birçok Ortaçağ Bizans kilisesinde sıvasız olan gizli tuğla duvar örgüsünün, korunmuş çatı arası mekânında bulduğumuz sıvalı durumu, bize bu tür yapıların ilk tasarım özellikleri hakkında yeni bir veri sağlamıştır.

Çatıdaki çalışmalar sırasında beton tabakalar kaldırıldıkça, alttan çok sayıda çatlak ortaya çıkmaya başladı ve yapının muhtemelen 1766 depreminden ciddi hasar görmüş olduğu anlaşıldı. Çatlaklar dikkatle temizlenerek dikildi. Prof. Dr. Feridun Çılı'nın tavsiyesi ile, çatlak bölgelerde, araya sağlam tuğla yerleştirerek ve horasan harcıyla tesbit ederek onarım yapıldı. Galeri tonozunun bazı bölgelerinde 1960'larda yapılan restorasyonda kullanılan çimentoları sökmek, ayıklamak çok zor olduğu için, o bölgelere müdahale edemedik. Çatıdaki temizlik sırasında moloz içinden bazı özgün mimari parçalar ortaya çıktı; Kuzey Kilise'nin

içindeki mermer kornişlerden üstü kuş kabartmalı bir parça önemli bir buluntu olarak kaydedilebilir.

Kuzey Kilise'nin çatısının batı bölümüne betonarme plak örtü yapılırken, güney tonozunun batıya bakan penceresi çatı içinde kalmış ve kemerinin üstü kesilmişti. Beton plak kaldırıldıktan sonra kemer açığa çıktı ve bütünlendi. Böylece hem yapının özgün bir ögesi tekrar görülebilir kılındı, hem de yapının içine daha fazla ışık girmesi mümkün oldu. Bu çalışmalar sırasında sürekli olarak belgeleme yapılmaya çalışıldı ve beton çatıların altından çıkan tabakaların nasıl restore edileceği konusunda hazırlanan proje kurula sunuldu.

Mezar Şapeli batısında yeniden düzenlediğimiz çatıyı, eskisine göre bir miktar aşağıya indirdik; böylece karnak pencerelerinin ilk tasarımıdaki ölçülerine daha yakın boyutlara gelebilmesini, pencerelerden içeriye daha fazla ışık girebilmesini sağladık.

Güney Kilise'nin batısında, narteks üzerinde bulunan kubbe aslında zemin kata ışık sağlayan bir fener gibi işlev görürken, Osmanlı geç döneminde yapılan hünkar mahfeli ile sadece galeriden görülebilen bir elemana dönüşmüştür. Bu kubbenin de depremde hasar gördüğü, kurşunları yenilenirken açığa çıkan ışınal çatlaklardan anlaşılmıştır. Çatlakların içleri tuğla kırıklarıyla doldurulmuştu. Osmanlı belgelerinde “yara doldurma” deyiimiyle geçen restorasyon tekniğinin, kozmetik bir onarım olduğu, fazla harç konulmadan gerçekleştirildiği saptanmıştır.

Narteks kubbesi pencerelerinden başlayarak kubbeye doğru ilerleyen çok sayıda çatlağın restorasyonu gerçekleştirildi. Kemerlerin çatlak olan kısımlarını sökülerek, sağlam yeni tuğlalar konuldu; böylece tekrar strüktürel bütünlüklerini kazanmalarını sağladık. Buradaki pencerelerin hepsi 1960'larda yapılmış beton pencerelerdi. Daha eski görüntülerinin ne olduğu araştırıldığında, geç Osmanlı dönemi görüntülerine ulaşıldı. En eski fotoğraftan sağlanan bilgiye göre pencerelerin çizimleri yapıldı ve yerlerine takıldı.

Zeyrek Camiinin galerisi ulaşılması zor bir alandır. Onarım sırasında geçici olarak bir merdiven kurularak bu seviyeye ulaşılmış ve temizlenmiştir. 1960'lardaki onarımdan sonra biriken 25 kamyon moloz atıldıktan sonra mekanda rölöve çalışmalarına başlanmıştır. Çatı onarımı sırasında hem üstten, hem galeri seviyesine kurulan iskeleden çalışılarak tonozların çok harap, delik olan kısımlarının durumu iyileştirmeye çalışılmıştır. Bu çalışma sırasında öncelik çatı onarımında olduğu için bu mekânın, duvarlarının restorasyonu yapılamamıştır. Sonraki aşamada dış narteks bölümünün çatısının restorasyonuna geçilmiş; burada var olan betonarme çatının kaldırılmasından sonra ayrıntılı belgeleme ve onarım çalışmaları yapılması mümkün olmuştur.

Betonarme çatı kaldırıldıktan sonra tuğlalar temizlendi ve bunların arasından yine çatlaklar çıktı; yapının batı duvarının dışa doğru hareket ettiğini ve tonozların duvara paralel olarak çatlamış olduğunu gözledik. Batı cephesine muhtemelen 1950'lerde yapılmış olan büyük alınlık kemerlerinin hangi veriye dayandığını tespit edemedik; bu restorasyonla ilgili yayın bulunmamaktadır. Batı cephesindeki tonoz alınlıklarının çimentolu harçlarla yapıldığını gördük; tonozların arasındaki çörtlenlerin seviyesi de değiştirilmişti. Burada tekrar 1950 öncesine dönmek söz konusu olmadığından, restorasyonda mevcut verilere uymayı tercih ettik, yoksa çok büyük müdahaleler yapılması gerekecekti. Betonarme çatı plaklarını taşıyan kirişler söküldü. Dış narteksin üzerindeki eğik çatıyı taşımak için yapılan betonarme kirişler, narteks batı duvarının içine, duvarı oyarak sokulmuştu. Betonarme eklerin hepsi temizlendi. Batı cephesinin çatı altı kesiminde, iyi korunmuş, özgün yapım tekniğini gösteren bölümler

ortaya çıktı. Dış narteks tonozlarının belirli noktalarında, aşağıdaki mekanı aydınlatmakta kullanılan avizelerin asılması için kullanılan zincirlerin geçirildiği delikler ortaya çıkarıldı.

Çatıdaki temizlik ve restorasyon çalışmalarında, bu bilgilerin geleceğe aktarılabilmesi için, bulunan kalıntılar, detay, aksam ve plan çıkarılarak anlatılmaya çalışıldı, veriler toplanmaya gayret edildi. Bu projenin önemli bir yönü, her aşamasında öğrencilerimizin çalışmasıdır. Böylece yüksek lisans ve lisans öğrencilerinin kültür mirasıyla yakın ilişki kurmaları, bu alandaki sorunları öğrenmeleri ve çözümüne katkıda bulunmaları sağlandı.

Dış narteks çatısının kapatılması için ahşapla karışık bir sistem kullanılması gerekiyordu. Cephenin gerisinde kalan tonozların arasındaki çukur bölgelerin üzerinde gelecek yağmur sularının kolayca akıtılabilmesi için ahşap bir çatıya ihtiyaç duyuluyordu; bunun için alçak eğimli bir çatı projesi hazırlandı. Ahşap kaplama üstüne keçe konularak kurşun döşendi. Normal tonoz kısımlarında horasan harcı üstüne çamur harç sıvandı ve üstü kurşunla örtüldü.

Uygulama sırasında yapının tasarım aşamaları, Güney Kilise ile başlayarak üç kilise haline gelmesi ve son aşamada dış narteksin eklenmesi ile ilgili bazı ayrıntılar ortaya çıktı. Narteks batı cephesinin güney ve kuzey uçlarında, beton çatı kaldırıldıktan sonra araları doldurulmuş sütun başlıkları ve sütunlar görüldü. Burası ilk tasarımda Güney Kilise'nin dış cephesiydi. Daha sonra önüne dış narteks eklendiğinde, yeni çatı cephenin bazı önemli öğelerini kapatmıştı. Yüksek çatı nedeniyle, belki üçlü kemer düzeninin sadece en üst kesimi, başlıkları görülebiliyordu. Zeyrek Camii'nin çatısı, muhtemelen 1800'lü yıllarda çevreyi harap eden bir yangından zarar görmüştür; tarihi belgelerde "Zeyrek Camii de yandı" diye bir kayda rastlanmıştır.

Dış narteks çatısının onarımı 2006 yılı Şubat'ında tamamlandı. Çatının kapatılmasından sonra narteks batı cephesinin restorasyonuna geçildi. Derzleme, kırık tuğlaların yenilenmesi ve yeni pencerelerinin takılması sonunda bu bölgedeki çalışmalar tamamlandı.

Yapının doğu cephesinin çok değişiklik geçirdiğini gözlenmiştir. 20. yüzyıl başında yapılan rölöve çalışmasında üç kilise yan yana izlenebilmektedir. Apsislerinde, hepsinin asıl tasarımından farklı bir pencere düzeni bulunmaktadır; örneğin Kuzey Kilise'de altta küçük bir dikdörtgen pencere, yukarıda kemerli bir pencere görülmektedir ; oysa apsis pencereleri yukarıda kemerlerden başlayıp aşağıya kadar açık olan, arada iki sütunu bulunan, üç açıklıklı pencerelerdir. Aynı cephe düzeni Güney Kilise için de söz konusudur. Güney Kilise'nin içindeki mihrap dolayısıyla pencerelerin doldurulmuş olması kabul edilebilir, ancak Kuzey Kilise'deki değişiklik daha çok strüktürel nedenlerle gerçekleştirilmiştir. Deprem hasarı sonucu , hem sütunlar hem de başlıklar çatlamış ve apsis yan açıklıkları tamamen kapatılarak burada daha güvenli bir sistem oluşturulmaya çalışılmıştır. Mezar Şapeli'nin ilk tasarımında da üç açıklıklı pencere düzeni vardır; yalnız orta bölümde açıklık küçük bir pencereye indirgenmiştir. Bu cephedeki belgeleme çalışmalarına 1998 yıl sonunda başlanmış, iskele kurularak 1 aylık sürede yapılan çalışmayla ölüm tamamlanmıştır. Daha sonra malzeme analizi, hasarlar, restorasyon için birtakım çalışmalarla restorasyon projesine hazırlık yapılmıştır. Kuzey ve Güney Kilise doğu cephelerinin rölöveleri üzerinde 2001-2002 yıllarında çalışıldı. 1 yıldan fazla süren bir belgeleme çalışması sonucu bütün cephenin 1/25 ölçekli rölövesi tamamlandı ve restorasyon projesi hazırlıklarına geçildi.

Cepheden alınan horasan harcı örnekleri İstanbul Konservasyon Merkez Laboratuvarında analiz edildi ve daha sonra İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesinin malzeme laboratuvarında çalışmalar

yapıldı. Onarımlarda Prof. Dr. Ahmet Ersen ve Prof. Dr. Erol Gürdal tarafından geliştirilen horasan harcı kompozisyonları kullanıldı. Doğu cephesi çok kirliydi. Kir tabakasının temizlenmesi için yine Konservasyon Merkez Laboratuvarından yardım istedik. Uzmanlar gelip denemeler yaptılar ve daha sonra iki konservatör buradaki temizlik çalışmalarını yürüttü. Mezar Şapeli'nin apsisindeki çalışmalar sırasında, dolgunun gerisinde mozaik kalıntıları olduğu görüldü. Kabarmış ve dökülmek üzere olan mozaiklerin konservasyonu yapıldı .

Cephedeki gelişigüzel dolgular temizlendikten sonra karşımıza çıkan harap, çatlak duvar ve kemerlerin onarımı için ustalar günlerce uğraştılar. Kuzey Kilise pastophorion pencerelerinin kemerleri çok tahrip olmuştu. İzleri bulunup, onlardan yararlanarak restorasyonları yapılmaya çalışıldı.

Kuzey Kilise'nin apsisindeki yüksek narin sütunlar çatlamıştı; sütun başlıkları da oldukça kötü durumdaydı. Başlık ve sütunları paslanmaz çelik donatılarla dikmeye çalıştık, onardık. Daha sonra heykeltıraşlar devreye girerek başlıkların yok olan kısımlarını tamamlamaya çalıştılar. Apsis ve pastoforionların, yan apsislerin duvarlarının zemine yakın kısımları çok harap olmuş, geometrieleri tamamen değişmişti; kazı yapılarak zemin altına inildi. Temel yakın bölgede duvarların esas çizgilerini, konturlarını bulmaya gayret ettik ve duvarları temelden başlayarak yukarıya doğru onardık.

Strüktür mühendisleri deprem ve güvenlik nedeniyle apsislerdeki üçlü pencere düzeninin tamamen açılmasının güvenli olmayacağını belirttiler. Yapının ilk tasarımına bir gönderme yapmak ve pencerelerin yüksekliği hakkında fikir vermek amacıyla orta açıklıkları olabildiğince açtık. Yol seviyesi yükseldiği için pencere yüksekliğini tam olarak göstermek mümkün olamamaktadır. Mevcut durumda içerisi ile sokak seviyesi arasında yaklaşık 1,5 metre fark vardır. Pencerelerin sokak zemininden en az 50 santim yüksekte olmasını öngördük. Pencerelerin güvenli olması yapının güvenliği açısından önemliydi; bundan dolayı pencere şebekelerinin mermer olmasını önerdik.

Doğu cephesindeki çalışmalar UNESCO'nun desteğiyle gerçekleştirildi. Sağlanan fonla Mezar Şapeli ve Kuzey Kilise'nin çok harap olan doğu cepheleri elden geçirildi ve pencereleri takıldı. Güney Bölümün bir sonraki aşamada yapılmasını umuyoruz.

2006 yılında yaptığımız son çalışma dış narteks kuzey cephesinde oldu. Çatı restorasyonunun tamamlanabilmesi için bu duvarın üst kesiminin onarılması gerekiyordu. Ancak duvar o kadar kötü bir durumdaydı ki, yalnız saçak yaparak işi bitirmek olanaksız görüldü. Cephedeki beton ekler, dolgular ayıklandığında, içeriden görülen pencere düzeni ve strüktürel kemer açığa çıktı. Çok harap durumda olan bu duvar tümüyle onarılarak pencereleri takıldı. Duvarın alt kısmında, burada geç Osmanlı döneminde eklenen ahşap evin ocağını, çevrenin tarihinin bir parçası olarak bıraktık.

Dıştan pencereler takıldıktan sonra, içerden iskele üzerinde çalışılarak duvardaki dolgular söküldü. O aşamada pencere kemerleri içinde boyalı bezemeler ortaya çıktı. Dışardan gelen rutubetle, pencerenin dış cephesine yakın kısmı tamamen yok olmuştu. Korunan kısımlar konservatörler tarafından sağlandı.

Bundan sonraki aşamada dışnarteks içinde acil olan onarımların tamamlanarak anıtın giriş bölümünün daha iyi bir hale getirilmesinin uygun olacağını düşünmekteyiz. Vakıflar Genel Müdürlüğü koruma çalışmalarının finansmanını desteklemeyi düşünmektedir.